

СТАНОВИЩЕ

по конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент* по музикознание и музикално изкуство (история на популярната музика), професионално направление 8.3. *Музикално и танцово изкуство*, обявен в ДВ бр. 65 / 12.08.2022

с кандидат гл. ас. д-р Михаил Тодоров Луканов
от проф. д. н. Кристина Япова

Михаил Тодоров Луканов е посветил своята научна работа върху област от българската музикална култура, попадаща в достатъчно широката и многостранна рубрика „популярна музика“. Сериозен и задълбочен изследовател, с интереси, надхвърлящи избраната област, той притежава няколко професионални квалификации – на музиколог, композитор и филолог. Отлично владеещ английски език, той е и преподавател по този език, както и сертифициран преводач-редактор, нещо, което го прави изключително ценен сътрудник в института, особено на неговите издания, сред които преди всичко сп. „Българско музикознание“, поради необходимостта от англоезични текстове и преводи.

Още заглавието на монографията „Музиката на арената на българския цирк – исторически и теоретични аспекти“¹, основен хабилитационен труд в конкурса, дава ясен анонс за значимостта на този труд, която с разгръщането на изложението му ще бъде защитена недвусмислено. Сред отличителните качества на текста на първо място ще обърне внимание на *актуалността* на темата, която не е поставяна във фокуса на българската музикалноисторическа наука. След това ще изтъкна *подхода*, предполагащ дълбочинното изследване на темата, поставянето ѝ на равнищата на история и теория с неотменимото взаимодействие между постигнатото на тези равнища, позволяващо пълноценното ѝ разглеждане. И на трето, но не по важност, място, идва циркът като многопланово явление, синтез от толкова различни практики и техники, които дори се съпротивляват на разделения като художествени/спортни (акробатически), проявявайки широк спектър от характеристики в човешката природа.

Това е и причината, поради която музиката в цирка изпълнява много потговорна роля, отколкото може да изглежда на пръв поглед. Тя не само придружава, илюстрира или подсилва зрителното възприятие, но сама

¹ Луканов, М. Музиката на арената на българския цирк. De Artibus Monographiae № II, Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2020, ISBN 978-954-8594-80-6, 200.

предусеща, ръководи, насочва, изразява смисъл. И ако тези нейни възможности се отнасят до музиката сама по себе си, или до музиката като *обект*, то още по-голяма е ролята на онази музика на живото действие, създавана от музикалните *субекти* – творците и изпълнителите, музикалните артисти. Както отбелязва Михаил Луканов в Увода към монографията, през периода от края на 19 в. до края на 80-те години на 20 в. „цирковата практика съществува в творческа „симбиоза“ с музикални изпълнения, осигуряващи художествено оформление към спектаклите“ (с. 12); това е „и периодът, в който циркът се проектира като съществено средство за медиране на музика в социалното пространство“ (пак там). Така става ясно и „защо циркът“ – както гласи заглавието на този Увод: защото значимостта на музикалната практика и музикално практикуващите в ред области на българската музикална култура в продължение на около век е по-висока, отколкото е интересът на академичното музикознание към тях.

Оттук и целите, които си поставя авторът, са по-далечни от тези, свързани с конкретно избраното явление: „Текстът цели да открий общата картина от музикални изяви на цирковата „сцена“ в България като история, ключови фигури и състави и да потърси обобщения за тяхното място в българската култура. Въпреки че цирковата арена стимулира прояви предимно от сферата на популярната музика, изследователският интерес не се ограничава с тях поради широтата и своеобразието от жанрове, намерили място в цирка“ (пак там). Тези цели са конкретизирани в шест отговорно подбрани и точно определени задачи: „теоретично разглеждане на естеството и спецификите на музиката в цирка“; „проследяване на появата и развитието на някои циркове в България през призмата на музикалното присъствие в тях“; „издирване на данни и извличане на обобщения за различни музиканти, музикални формации и техните изяви у нас и в чужбина“; „предлагане на рефлексии за пресечните точки между цирка, музиката и комичното“; „осмисляне на съществени аспекти на цирковото изкуство с отношение към виртуозни прояви на арената чрез примери с чужди и български музиканти“; „анализиране на начините, чрез които музиката функционира в контекста на цирковото представление и въздейства върху българската култура“ (с. 12 – 13). Искам да насоча вниманието особено към една от тях, която сякаш се изгубва сред останалите, доколкото се смята за подразбираща се за всяка научна разработка: става дума за третата, отнасяща се до събирането на фактичния материал. Всеки изследовател на българската музикална култура се е сблъсквал с типичния за нея феномен, който може да се изрази с три ключови думи: *инертност*, *незаинтересованост* или пълно *отсъствие* на културна памет. Ето защо да се издири, систематизира и обобщи издиреното

с огромни усилия само по себе си е огромен принос и за науката, и изобщо за културата ни.

Методите, възприети в изследването, са точно толкова прецизно подбрани. Към основните от тях – диахронен и синхронен, музикалнотеоретичен и исторически, локализиран в български контекст, – се прибавят и други, по-нетрадиционни, но твърде необходими, каквито са парамузикалните подходи, близки до културологията, семантичния анализ, историографията и антропологията (с. 13). Утвърдената практика на *интервю* с различни музиканти също е налице. Текстът притежава логична структура, с каквато се характеризират всички статии и студии на Михаил Луканов, отчетлив алгоритъм в проучването и довеждането до знание на резултатите, както и строг синтаксис на изложението, който го прави изключително четивно. Нещо повече, приложенията, снимковият материал, събраните звуко- и видеозаписи прибавят към тази четивност и атрактивност, адекватна на самия обект.

Преминавайки към приносите, ще подчертая на първо място *новаторството* на изследването, състоящо се преди всичко в създаването на ярка и многоцветна картина на феномена „циркова музика“/„музика в цирка“ с възможно най-пълното разкриване на неговите и обективни, и творчески субективни страни (тук имам предвид например „музикалната идиоматика“ по време на т.нар. „парад на цирка“ или „музикалната клоунада“, разновидност на клоуната в цирка).

Богатството, с което се отличава жанровият спектър на музиката в цирка, е твърде голямо и не може да бъде проследено накратко, още повече защото е представено пределно изчерпателно, както показват подразделите от първа глава „Циркова музика или музика в цирка“ (с. 20-29) и „В българския контекст“ (с. 29-31). А тези от втора глава, които имат подчертано историческа насоченост към българската ситуация и които тръгват от началото, т.е. от времето на възникването на цирка у нас, за да се спрат на първите и на следващите циркове (с. 34, 36, 39), притежават приносен характер в контекста на българската музика и музикална култура, но и на общите музикологичните проблеми за творчеството, изпълнението и взаимодействието между двете. Същата историческа насоченост отличава и подразделите, свързани с възходящото развитие на музиката в цирка от края на 30-те години на ХХ век (с. 44 - 47) и от средата на 40-те години (с. 47 – 56). Сериозно осмисляне на субективната страна от проблема „музиката в цирка“ демонстрира глава трета с едноименното заглавие, в която фокусът е поставен върху различни формации и ансамбли, както и върху личността и ролята на диригента. След очертаването на развитието в състава на формациите, огледано и в световен, и в български мащаб – състав най-

напред „минималистичен“, представен от един-единствен инструменталист, и постепенно разрастващ се с обхващането на медни и дървени духови, както и ударни инструменти, – авторът преминава към разглеждането на две важни теми. Първата от тях е „джазът в българския цирк“ (с. 62) – тема особено сериозна, тъй като позволява да бъдат изведени лъчове от цирка към широкия проблем за рецепцията на джаза изобщо в музикалната ни култура. С очертаването на музикалнотеоретичния, историческия и културологичен контекст авторът ни е подготвил за представянето на значими ръководители на музикални състави, отдали професионалния си живот на музиката в българския цирк. Тук изпъкват имената на Божидар Сакеларов, Стефан Кованов и Георги Бакърджиев.

Разбира се, проблематиката относно репертоара е централна при изследването на всяка музикална формация. Михаил Луканов я развива прецизно и дори бих казала педантично, ако в тази дума не се прокрадваше лека негативна нотка. Тъкмо обратно, смятам изследването на репертоара за един от най-големите приноси в труда на автора. Още повече имайки предвид, че именно в репертоара се съчетават, примесват и сливат тенденции, музикална лексика и стилистични особености от най-различни жанрове и видове музика. Сред концентрично разширяващите се тематични кръгове в монографията е този, посветен на темата „Гастроли в чужбина“ (глава 4, с. 73-86) – още едно свидетелство, че музиката в цирка е една от горещите точки в музикалната култура през разглеждания период. Глава 5, „Музикална клоунада“ (с. 87-102), от своя страна е атрактивната точка в разработката. Става дума за „музикалния аналог на цирковата клоунада“, която „включва комични скечове (т.нар. антрета или репризи) със засилено присъствие на музикалния компонент, т.е. пеене или свирене на инструменти. Музикалните изпълнения в този случай са интегрална част от изграждането на комедийния персонаж, което определя и особеностите на музицирането“ (с. 87). Историческите и географски екскурси на Луканов очертават пред нас внушителната картина на този жанр с неговата генеалогия, модификации и образци. Издирените от автора видеоархивни материали карат всеки, който ги е видял и чул, да притаи дъх от зашеметяващата виртуозност и майсторство на нашите музиканти. Ето защо заслужава да се споменат имената на българските музикални клоуни Коста Кертиков (Кертика), Цезар Имброш (Лоло), Пенка Иванова-Силаги, Тодор Козаров и Христо Янакиев, Кирил Димитров (Коко), както и на формацията „Буфосинхронисти“, музикалните ексцентрици „Харизанови“ и „Кулпетистите“ (с. 87-101). А главата „Виртуозността и циркът“ (с. 113-123) се отличава с подobaваща виртуозност в изложението си и завидно умение да

се приближи с думи до принципно неизразимото впечатление от изпълнението на музикантите виртуози.

Заключението на труда представя ясно и лаконично основните изводи, систематизира и обобщава резултатите, изброява различните функции на музиката в цирка, обрисова основните ѝ характеристики, изтегля връзки към редица други форми на сценичните изкуства, а открива и нова посока – посоката на това, което предстои да се случи в българската музикална култура най-вече с навлизането на електронните технологии, но което не е в състояние да разруши „динамичната връзка между цирка, живата музика и театралните изкуства“ (с. 128).

Михаил Луканов продължава да изследва, развива и да се задълбочава в проблемите, свързани с избраната от него област в науката за музиката. Всички съпътстващи публикации в конкурса показват, че тези комплексни проблеми позволяват на музиколога, притежаващ зорко око и ум, да извлече и обработи ценните залежи, които те крият. Самите публикации бих разделила най-условно на такива, които поставят обектива върху персоналии – *Мильо Басан* и *Асен Овчаров* – и на разработващи теоретични въпроси като например тези за музикалната креативност, за виртуозността и цирковата арена. Специализирана тема засяга извороведската публикация „Грамофонните плочи в архива на ИИИЗк“. Ще изтъкна и най-новата статия на автора, „Schlager Music in Bulgaria and Romania in the 1920s and 1930s: Comparative Analysis“, чието публикуване предстои в Алманах на Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“, година 14 (2022). Тази статия, която имах удоволствието да прочета, затвърди убеждението ми за изследователския характер на своя автор, търсещ и навлизащ във все нови тематични ниши, но и оставащ верен на избраното от него проблемно пространство в науката музикология. Луканов взима активно участие в научни форуми с доклади, предизвикващи силен интерес у слушателите (заглавията са изброени в съответната справка).

Въз основа на оценката ми за достойнствата на основния хабилитационен труд и съпътстващите публикации, както и на личните ми впечатления от професионалните качества на кандидата, препоръчвам на почитаемия Научен съвет на Института за изследване на изкуствата да избере гл. ас. д-р Михаил Тодоров Луканов на академичната длъжност *доцент*.

проф. д. н. Кристина Япова

30.12.2022 г.

22.12.2022